

Péter Balogh (Paris): Gender-markerek a nyelvben

Summary

Native Hungarian speakers have problems with the concept and the notion of *gender* in linguistics and grammar, because its Hungarian translation *nem* has a double meaning: a biological ('sex') and a grammatical one ('gender'). The second one is completely arbitrary and usually illogical (cf. *der Mond* vs. *la Lune*). Problems of this kind were important even for Greeks in the antiquity, e.g. Protagoras wished for the feminine noun *ἡ πῆληξ -ηκος* 'helmet' to become masculine, because it was worn only by men. Detailed diachronic analyses cannot be given to learners because of their complexity, so we can simply say that "there is no relationship between grammatical gender and things (mainly nouns)". Use of the terms masculine and feminine come from our European cultural heritage.

However, sometimes it is necessary to mark the relationship between (grammatical) gender and sex in language, for example, in most languages there are words to describe male and female domestic animals, cf. French 'boeuf': *taureau / vache, étudiant / étudiante, Il est beau. / Elle est belle*, and so on. The translation of these words into Hungarian is not always easy: cattle: *bika* 'bull' / *tehén* 'cow', but 'student': *diák* / ^(?)*diáklány* or for *[Ő] szép* 's/he is beautiful' we can only say *A fiú / a lány szép*: we have to use a noun (instead of the personal pronoun which does not exist in Hungarian). Sometimes, we meet another kind of problem; if we want to translate the Hungarian phrase *A testvérem bejött a szobába*, the use of a generic term (*testvér*) needs to have its meaning specified in English: *My brother / sister came into the room*. An actual problem for speakers of French is now to find the feminine equivalent for nouns of professions. In Hungarian, we can add a suffix (-*nő*) to the base, but sometimes we use mainly generic terms. E.g. French *chasseur* 'hunter' with two feminine terms, *chasseresse* (literary, cf. *la chasseresse Diana*) and *chasseuse* (everyday language); in Hungarian we can use *vadász*, a form like ^(?)*vadásznő* would be grammatically correct, but quite strange, its use would mean that the sex of the hunter is particularly important in this case.

We can also speak about gender markers in connection with women and men speech. Székely 2005 presents differences in lexical gradation in Hungarian. According to his paper, women often use „illogical expressions of gradation”: *iszonyú[an] jó érzés* '[a] horribly good feeling', *borzalmasan imádom a görögöket* 'I like Greeks terribly much', *borzasztóan élveztem* 'I enjoyed it awfully'. We have to mention that instead of the adverb *nagyon* 'very', we can also meet expressions like 'dirtily, rottenly, dreadfully, fearfully...' [eg. good] even in men's speech. Men also prefer expressions like *erőlködünk, mint vakond a betonban* 'we try to do it as hard as a mole in concrete', *kevés vagy, mint Dobostortában a ritmusérzék* 'you are as weak as the sense of rhythm in a Dobos cake' [Dobos, the name of a famous confectioner means 'drummer'], *kevés vagy, mint erdőtüzben a vízpisztoly* 'you are as weak as a squirt gun in a forest-fire' or *kevés vagy, mint lócitromban a C-vitamin* 'you are as weak as the vitamin C in a « horselemon » [= horse excrement]' and so on. Otherwise, these kind of expressions are nowadays also used by women (more and more).

We can also conclude that there is a double tendency for gender markers: on the one hand we can observe differences between the usage of women and men (sometimes they seem to disappear) and, on the other hand, the search for female equivalents (in French, but not in Hungarian).¹

0. Bevezetés

Tanulmányunk tárgya a modern nyelvhasználatban megjelenő gender-markerek áttekintése. Ezen belül elsőként a nyelvtudomány és a gender fogalmát, kapcsolatuk

¹ *Editor's note*: The author ignores the ample literature on the complicated but indisputable reality of the relationship between sex/social gender and linguistic gender, cf. e.g. Greville Corbett, *Gender* (Cambridge University Press, 1991); Marlis Hellinger & Hadumod Bussmann, *Gender across languages* 1–3 (Amsterdam: Benjamins, 2003–2005). Székely's stereotypical ideas of feminine and masculine language use seem to echo the thoughts presented already in the early 20th century by Otto Jespersen; for a critical discussion see e.g. Deborah Cameron, *Feminism and linguistic theory* (New York: St. Martin's Press, 1985: 33 ff.), Dennis Baron, *Grammar and gender* (Yale University Press 1986; 85ff.), Scott A. Reid & al.: Language, gender salience, and social influence (*Journal of Language and Social Psychology* 22 (2003): 210–233).

néhány alapvető jellemzőjét említjük meg, majd általános problémaként a nem megjelenését vizsgáljuk a nyelvben, nem kizárólag a magyar nyelv esetében, főként a különbséget hordozó nyelvi elemek szempontjából. A gender-markerek egyik speciális értelmezése a női és a férfi nyelvhasználatot érinti és mint minden más nyelvi elem esetében, a fogalom mindenképpen elhelyezhető a nyelv rétegződését szemléltető skálán, vagyis valamilyen stílusértékkel bír: röviden megvizsgáljuk tehát a gender-markereket ebből a megközelítésből, főleg a stílus és nyelvhasználat fényében. Részben a stílusrétegződéshez kapcsolódva, részben pedig a nyelven kívüli valósághoz kötődve vizsgálható a gender-markerek társadalmi megítélése és jelentősége a nyelv alapján. A témában érdekes, és mindmáig kiaknázatlan területet jelentenek a kontrasztív vizsgálatok: melyek tekinthetők a magyar gender-markerek más nyelvi megfelelőinek?... A kérdést inkább problémafeltáró jelleggel szeretnénk megközelíteni. Munkánkat természetesen konklúzióval zárjuk.

1. A nyelvtudomány és a gender fogalma

A „gender” szó használata az átlagos magyar beszélők számára sok félreértésre adhat okot. A kifejezés magyar megfelelője a *nem* ugyanis egyszerre utal biológiai és grammatikai nemre, a kettő megkülönböztetésére csak a szaknyelvben létezik megfelelő. A magyar beszélők számára tovább bonyolítja a problémát, hogy a magyarban nincsenek grammatikai nemek, ám a némileg csökkent a nehézségeket, hogy a *nem* szó grammatikai jelentésével főként csak az idegen nyelveket tanulók, beszélők találkoznak. Nekik viszont alapvető és igen fontos problémát jelent a terminológia, és a nyelvtanulók zöme (hangsúlyozottan magyarokról, magyar anyanyelvűekről van szó) gyakran keres magyarázatot arra, hogy egy adott főnév miért hím- vagy éppen nőnemű, hiszen igen gyakran semmilyen „természetes” logika, vagy racionális magyarázat nem fedezhető fel a nemek „kiosztásában”. Sőt, amennyiben több idegen nyelvet is beszélnek, az egyes nyelvek között is ellentmondásokat találhatnak: miért hímnemű a Hold főnév (*der Mond*) a németben és nőnemű az újlatin nyelvekben (*la lune, la luna* stb.)?...

Megjegyzendő, hogy az ilyen típusú kérdések már az ókori görögöket is foglalkoztatták: Protagorasz például (az ie. V. században) odáig jutott, hogy az ógörög *ἡ πηληγῆς - ἡκος* ‘sisak’ szó egyszerűen nem lehet nőnemű, ezt meg kell változtatni (és ennek alapján még az Iliász egy híres részét is újra akarta értelmezni) – ám törekvései nem jártak sikerrel, a főnév nőnemű maradt.

A nyelvtörténeti magyarázatok természetesen megindokolják a nyelvállapotot, ám a kontrasztív diakrón nyelvészeti kutatások általában nem érdeklik a nagyközönséget, ráadásul ezek a magyarázatok gyakorlatilag minden esetben, mintegy láncolatszerűen további tényekhez kapcsolódnak, amelyek többnyire szintén magyarázatra szorulnak. A tudományos magyarázat tehát nem járható út a „nagyközönség” számára, vagyis a nyelvtanulók túlnyomó többségének.

Szerencsére azonban a nyelvészek számára ilyen, és ehhez hasonló problémák nem merülnek fel igazán komolyan, senki nem próbálja igazolni, hogy összefüggés van (vagy lehet) a biológiai nőnem és mondjuk az asztal szó között, a biológiai hímnem és a képernyő között stb. A nyelvtudomány számára tehát a *nem* szó egyszerűen poliszém, vagyis több jelentéssel bír, de esetünkben az egymástól teljesen távol álló jelentések miatt akár kezdetleges homonimának is tekinthető (bár a teljes homonimáról csak tagadószóként beszélhetünk).

Arra a kérdésre egyébként, hogy miért éppen hímnem és nőnem terminusokkal (illetve az ógörögben még semlegesnemmel) kezdték el jelölni a grammatikai nemeket,

egészen biztos magyarázatot nem ismerünk, ezt a modern nyelvtudomány egyszerűen örökölte az ókorból, de – főleg mai szempontból – megjegyzendő, hogy roppant szerencsétlen a választás, hiszen számos zavart okozott és okoz mind a mai napig. Például jómagam is többször találkoztam olyan hölgyekkel, akik komolyan sérelmeztek a nyelvben a hímnem úgymond dominanciáját és ebben a férfiközpontú világ-szemlélet megtestesülését vélték felfedezni, olyan érveket bemutatva, hogy ha például egy társaságban ötven nő van és csak egyetlen férfi, akkor például az újlatin nyelvekben, például a franciában az *ils* (hímnem tbsz 3. szem) személyes névmás használatos, de a melléknevek egyeztetésénél szintén a hímnem dominál különböző nemű főnevek esetében stb. Ilyenkor azt a magyarázatot lehet adni (ami igaz is és többnyire az aggódó hölgyeket is megnyugtatja valamelyest), hogy a nyelv azért a hímnemű alakot használja, mert az – tegyük hozzá: morfológiai szempontból – többnyire egyszerűbb, így az tekinthető az alapesetnek, hiszen a nőnemű alakok képzését a hímneműből kiindulva magyarázzuk. (Tehát kissé tréfásan fogalmazva a hímneműek egyszerűbb teremtések... E magyarázattal némi felsőbbrendűségi érzéssel helyrebillenhet a hímnem-dominancia okozta hiányérzet).

2. A (biológiai) nem megjelenése a nyelvben

Az eddigiekben láttuk tehát, hogy a grammatikai és a biológiai nem között nem minden esetben van összefüggés: a nyelvi nem önkényes, a magyarban pedig teljesen ismeretlen maga a fogalom is. Vannak azonban természetesen olyan esetek, amikor a grammatikai nőnem a biológiai nőnemet jelzi, azzal szoros kapcsolatban áll (pl. az állatneveknél a francia *canard /cane, taureau / vache* stb., de más esetekben is, pl. *étudiant / étudiante, Il est beau / Elle est belle* stb.). Kérdés, hogy a magyarban hogyan jelenik meg mindez a grammatikai nemek hiányában?

Az említett példák közül az állatneveknél úgyanúgy, mint más nyelvekben, főként a házasított állatoknál, ahol esetenként az állatok a biológiai nemük szerint külön funkcióval bírnak, önálló kifejezés használatos pl. *gúnár* vagy *gácsér* a lúd, ill. a kacsák híme stb. Megjegyzendő azonban, hogy a beszélők jelentős része életmódjából adódóan soha nem használja e kifejezéseket, és a két főnév pontos tartalma gyakorlatilag ismeretlen azoknak, akik nem falun élnek (így kacsával csak az asztalukon találkoznak, de ott a különbség már nem számottevő...). Az ilyen állatnevek gyakorlatilag „szakkifejezésnek” tekinthetők, amelyeket csak a nyelvhasználók egy viszonylag szűk köre alkalmaz rendszeresen.

A magyarban a személyes névmás harmadik személyű alakjának sincs két alakja, a biológiai nem megkülönböztetése csak a szövegkörnyezetből derül ki; hasonló a helyzet az úgynevezett generikus kifejezésekkel kapcsolatban is. Sajátos probléma jelentkezik így például idegen nyelvre való fordítás esetén; a következő mondat az indoeurópai nyelvek többségére a magyar szempontjából pontos jelentéstartalommal lefordíthatatlan: *A testvérem bejött a szobába.* A *testvér* szó jelentése ugyanis lehet 'bátyám' vagy 'nővérem' (amennyiben idősebb), illetve 'öcsém' vagy 'húgom' (amennyiben fiatalabb). A pontos fordításhoz elengedhetetlenül szükséges az adott szituáció ismerete. Ehhez hasonló sajátosságokkal (ahol egy adott nyelvi elemnek nincs pontos megfelelője egy másik nyelvben) természetesen minden nyelv rendelkezik, ez nem a magyar nyelv különlegessége.

A fenti példa is mutatja azonban, hogy magyar számos esetben nem is érzi szükségesnek a biológiai nem jelölését és véleményem szerint téves dolog azt vallani, hogy a nő, a nőiség „láthatatlan” marad a nyelvben: a legtöbb ilyen esetben egyszer-

rúen a biológiai nem, mint információtartalom nem releváns, így nem jelenik meg a felszínen.

Vannak azonban esetek, amikor ennek jelentősége lehet: fontos kérdés, hogy ilyen esetekre milyen eszközökkel rendelkezik a magyar nyelv és van-e ezeknek speciális jelentéstartalma a „semleges” kifejezésekhez képest (például a *–nő* utótag megjelenése, amely egyes főnevek esetében természetes [pl. tanárnő, színésznő, énekesnő], míg más esetekben nyelviileg egészen biztosan helyes, de kifejezetten furcsának, sőt viccesnek tűnik [pl. kőművesnő, villanyszerelőnő]). Az ilyen kifejezések alapos leltára, áttekintése konferenciánk egy másik előadásán már hallható volt, így ettől most eltekintek.

3. Gender-markerek a stílus és nyelvhasználat fényében

A következő kérdés felvetése is érdekes: van-e biztosan megállapítható különbség a férfiak és a nők nyelvhasználata között? A kérdésre a válasz alighanem egyértelmű *igen* a beszélők többsége számára. Angol nyelvterületen kutatók sokat foglalkoztak a témával már a hetvenes évek eleje óta (pl. Lakoff 1973 *Language and woman's place*; in: *Language in Society* 2, 45-80; vagy később Tannen 1996, *Gender and discourse*, Oxford UP). Ezek a kutatások azonban sokszor nyelvspecifikusak, vagyis az eredmények értékelését szinte kizárólag csak az anyanyelvi beszélők tudják elvégezni: csak számukra igazán releváns a szembenállás. Mivel azonban anyanyelve mindenkinek van, így valamilyen nyelven különbségeket is tud találni. Az angol nyelvet természetes alapnak tekintő munkák kissé emlékeztetnek az ókori görögök felfogásához, akik szerint nyelv csak egyetlen egy volt a világban, az övék, amit mi ógörögnek nevezünk, míg a többi nép, vagyis az ő kifejezésükkel élve a barbárok kb. úgy beszéltek egymással, mint mondjuk a kutyák: kommunikálni tudtak, de nem nyelvet használtak, hiszen az csak egy volt... A témában végzett kontrasztív vizsgálatok száma azonban – tudomásom szerint – meglehetősen csekély.

A nyelv igen bonyolult képződmény, megközelítése mindig problémákat vet fel: milyen irányból, mely területét vizsgáljuk?... Egyértelmű, hogy teljes egészében a maga mélységében gyakorlatilag nem lehet áttekinteni (egyszerre a szókincs, a nyelvtan, a nyelvhasználathoz kapcsolódóan a kommunikációban megjelenő egyéb félig-meddig nyelvi-pragmatikai információk szempontjából, stb.).

Nemrégiben (2005) Székely Gábor vizsgálta például a női és a férfi kommunikatív kompetenciát, pontosabban ennek egy keskeny, jól vizsgálható szeletét, a lexikális fokozást. Kutatásai szerint ugyanis a nők (magyar anyanyelvűek) más fokozóelemeket használnak, mint a férfiak (mindjárt mondok példákat is). Az ilyen típusú vizsgálatoknál nehézséget jelent, hogy elsősorban a beszélt nyelvet érinti, így írásban felmérni, úgymond mesterséges környezetben önmagában is paradoxon. Köztudott ugyanis, hogy a beszélők többsége egy szóban gyakran használt formulát írásban egyértelműen elveti. További probléma a korpusz: honnan vegyük a vizsgálati anyagot és mekkora legyen az? Kiket vizsgáljunk: egyetemen, főiskolán felmérést készítve (ami a hasonló korúak között a vizsgálatok jelentős részében a források alapja, hiszen a többnyire egyetemeken tanító kutatók a saját diákjaikon készítik a felméréseket) egészen biztosan más eredményt kapunk, mint a hasonló korú fizikai munkások között – stb stb, megannyi probléma – de ezek megoldása nem célja előadásomnak. Lássunk néhány konkrét példát. Általános vélekedés, hogy a férfiak a durvább, vulgárisabb fokozóelemeket használnak, a nők pedig finomabb elemeket. A statisztikákat tekintve ez valóban igazolható is, ám a különbség egyre csökken, számos fokozóelem ugyanis uniszexszé vált. Egyre ritkábban hallható a beszélt nyelvben a

nagyon, helyette más elemek jelennek meg (pl. a *marha*, a további példától most eltekintenek, bár megjegyzendő, hogy a magyarul tanuló diákokat ez a kérdés általában meglehetősen érdekli...sokkal jobban, mint mondjuk a tárgyas ragozás vagy a birtokos személyjelek használata). A női és a férfi nyelvhasználatban azonban nem ez az egyetlen különbség a fokozóelemek használatát illetően. Azt állapíthatjuk meg ugyanis, hogy a nők gyakrabban használnak úgynevezett „illogikus fokozó értelmű szókapcsolatokat”: ez a terminus olyan kifejezéseket takar, ahol az összehasonlítás központi eleme, a kulcsszó pozitív jelentéstartalommal bír, a fokozó elem elsődleges jelentése viszont negatív. Székely Gábor példái:

- „*eszméletlen módon örülnek nekem*”
- „*borzalmasan imádom a görögöket*”
- „*borzasztóan élveztem*”
- „*iszonyú jó érzés*”, stb.

Természetesen a férfiak nyelvhasználatában sem ismeretlenek (távolról sem) az ilyen kifejezések, de mégis inkább a nőknél gyakoribbak. Hasonlóak: *rémesen, félelmetesen, állatira, állatian, irtóra* stb. illetve kissé erősebbek a *rohadtul, piszkosul, mocskosul*, stb.

A magyarban viszonylag kevés lexikai fokozóelem van : elsősorban a *nagyon*, illetve *módfelett, felettébb, szerfelett* stb. – illetve olyan elemek, amelyeknek van elsődleges jelentése, és csak másodlagosan szolgálnak fokozásra: *határtalanul, mélyen, mértéktelenül, kimondhatatlanul, alaposan, egészen* stb., amelyek nagyrészt szemantikailag jól behatárolható csoportokból származnak, pl. a tér-idő kifejezése (lásd az előbbi példák egy részét), mérték (*tetőtől talpig, fűlig* stb.), tulajdonság (*jól, kitűnően*) stb. Ha az ilyen, másodlagos fokozóelemeket egy-egy megfelelő kulcsszóhoz kapcsoljuk, elveszítik elsődleges, azaz lexikális jelentésüket és átveszik a fokozó értelmű „*nagyon*” adverbium jelentését.

Szintén inkább a női nyelvhasználatra jellemző az átlagos nyelvhasználathoz képest emelkedettebb kifejezések, mint *lélekegyedül*, illetve az egyben érzelmet is kifejező felkiáltó mondat szerkesztés (*Milyen jó lenne...!*). A lexikális elemek megválasztása is érdekes : az *imád, cuki* szavak szintén jóval gyakrabban használatosak a nők körében, a *cuki* például férfiak szájából kifejezetten furcsa és nagyon erősen nőies benyomást kelt (negatív értelemben).

Többnyire férfiak által használt kifejezés a fokozás kifejezésére a hasonlat, ahol többnyire képszerű, általában humoros hatást kiváltó kifejezésekkel találkozunk:

- *erőlködünk, mint vakond a betonban,*
- *kevés vagy, mint dobostortában a ritmusérvék,*
- *kevés vagy, mint erdőtüzben a vízipisztoly / mint lócitromban a C-vitamin,* stb.

Érdekes megfigyelni az uniszex kifejezéseket: ezek iránya elvileg kettős lehet (a férfiak veszik át a nők által használt elemeket, vagy fordítva, a nők a férfiak által használtakat), ám ez az utóbbi módon ment végbe, és egyértelműen a nők vették át a férfiak által használt kifejezéseket – talán ez is a társadalmi változások következménye, amelyekről most szólnék.

4. A gender-markerek társadalmi megítélése és jelentősége a nyelv alapján a magyarban és a franciában

A mindennapi életben párhuzam vonható a nyelvhasználat és a társadalmi szokások megváltozása között is, egyesek pedig egyenesen a nők „elmacsósodásáról” beszélnek. Hogyan fejezhető ki az egyenjogúság? Talán nem azzal, hogy mondjuk a

150 évvel ezelőtti állapotokhoz hasonlítva napjainkban sokkal több nő dohányzik, fogyaszt nagy mennyiségű alkoholt vagy akár káromkodik és verekszik... A TV-ben egy műsorban női riporter beszélgetett női riportalannal férfiakról, akik „baromi jó pasik” voltak: túlzás nélkül mondhatom, hogy gyakorlatilag ugyanolyan szinten folyt a beszélgetés, mint amit a 80-as évek legvégén a katonaságnál tapasztaltam a férfiak körében – a nőkről...

Szoros összefüggés található a 80-as, de főként a 90-es években lezajlott társadalmi változásokkal kapcsolatban, amelyek a nőt a nyelvben is egyértelműen láthatóvá tették. Az iskolapélda a híres francia *Mme la ministre* (története röviden: Lionel Jospin miniszterelnöksége idején 1997-ben kabinetjének női tagjai kérték, hogy őket így szólítsák – az Akadémia tiltakozott, de Jacques Chirac jóváhagyta, és ezzel elindult a lavina, a foglalkozásnevek nőiesítése, ma a helyzet nagyon érdekes, a szótárak néha eltérő nőnemű alakot javasolnak a hímnemű főnév párjaként – még évekbe telik, mire kialakul a végleges használat).

Érdekes adalék a jelenség terjedéséhez a franciában: a jelenleg talán a legnépszerűbb számítógépes játék, a *Word of Warcraft*, amely egy olyan játék, amelyet csak online lehet játszani, egyszerre minimum több száz játékoskal együtt, ám világszerte összesen 10 millióan játszáknak, tehát egy teljes Magyarországnyan. Ez óriási fantázia-világ, misztikumból-mesékből vett szereplőkkel (vannak elfek, druidák, de zombik is, sárkányok, amelyeket le kell győzni és más hasonló szörnyek garmadával stb. stb.). Európában angolul, németül, franciául és spanyolul lehet játszani. Amiért ide kapcsolódik az előadásomhoz, az éppen az előző gondolatmenet. A játékhoz rendszeresen tesznek közzé frissítéseket, mint minden szoftverhez, amelyeket az Internetről lehet letölteni. A francia változat legutolsó jelentős frissítése (2008 márciusában) érdekes módon behozta a nemek megjelölését (a játékosok személyiséget hoznak létre maguknak a játékban és azzal játszanak). Az egyik típus például a *druide* „druida”, amelynek nőnemű változata is megjelent, a *druidesse*, a *voleur*-é a *voleuse*, a *mort vivant*-ból *morte vivante* lett stb. Külön érdekes a *chasseur* „vadász”, amelynek azóta van *chasseresse* változata is. E forma azonban erősen irodalmi, rivalizál a köznyelvi *chasseuse*-zel: a választás nyilván nem véletlen a játék készítői részéről, kihasználták, hogy a valóságtól való távolságot kifejezzék. A játék kb. 4 éve létezik, a készítőik most, 2008 elején elékezettnek látták az időt, hogy a társadalomban lezajló folyamatot a játékosok számára a fantázia-világban nyelvileg is megjelenítsék (ez mindenképpen mutatja a folyamat jelentőségét, hiszen ezek a játékok nem elsősorban a nyelvapolóknak készülnek...). Ha létezne magyar nyelvű változat is, szinte elképzelhetetlen – és leginkább teljesen felesleges – lenne nőnemű alak megadása: lehetne mondani, hogy *vadásznő* (bár ez eléggé furcsán hangzik), vagy *női vadász*, ennek azonban csak akkor lenne értelme, ha kifejezetten a férfi vadászokkal való szembeállításra lenne rá szükség. Az irodalmi és a köznapis változat különbsége pedig stílusosan csak igen nehezen fejezhető ki, mindenképpen más lexikai elem kellene.

A magyarban a 80-as évek végén elindult politikai változások szintén rányomták bélyegüket a szókincsre: az addigi híres *elvtárs* / *elvtársnő* eltűnt, megjelent például az *úr* mintájára alkotott *úrhölgy* (amely elsősorban például címzésnél használatos, megszólításkor kevésbé).

Szubjektív megjegyzés: roppant érdekes a nők hozzáállása a kérdéshez, két egymással teljesen ellentétes tendencia fedezhető fel ugyanis. A nők egy része megköveteli magának, hogy *igazgató asszonynak* nevezzék, vagy Franciaországban a *directrice* elnevezést, míg másik (és tapasztalataim szerint egyáltalán nem elhanya-

golható részük) az *igazgató*, illetve *directeur* címet használja, utalva arra, hogy ő igenis a férfiakkal teljes mértékben egyenrangú státussal bír.

5. Konklúzió

A nyelvben kettős tendenciát figyelhetünk meg a gender-markereket illetően: részben eltűnésüket, részben erősödésüket.

A nők és a férfiak nyelvhasználatában esetenként jól tetten érhető különbségek vannak (pillantást vetettünk egyebek mellett a fokozóelemekre és a szókincs egyes elemeinek megválasztására) – ám bizonyos területeken a különbségek eltűnni látszanak és uniszex nyelvhasználat kialakulásának jelei mutatkoznak.

Ezzel a tendenciával szemben halad ugyanakkor a biológiai nemet jelző alakok megjelenése. A nyelv a társadalmi változásokat követi, amikor bizonyos terminusok nőnemű megfelelőit is igényli. Ez a jelenség azonban erősen nyelvspecifikus, mivel a grammatikai nemmel rendelkező nyelvekbe az igény jóval természetesebb és érthetőbb (ha bizonyos szavak esetében van olyan elem, amely a biológiai nemmel összefüggően más alakkal bír, akkor mások esetében miért nincs?...). A magyar esetében azonban – grammatikai nemek hiányában, illetve hagyományos okokból, amely a nem megjelölését eleve szükségtelenné tartja – a probléma egészen másként vetődik fel, és a biológiai nem jelölése (például a franciához képest) jóval erősebb nyomatókat ad ennek az információnak, amelyet a beszélők többnyire nem is érznek szükségesnek pusztán az információtartalom rögzítéséhez, ennek kizárólag a nemek szembeállítása esetén van létjogosultsága (aminek az oka lehet az is, hogy valaki női mivoltát szeretné hangsúlyozni) – de ez semmiképpen nem tekinthető természetesnek.

Referenciák

- Bárdosi V. – Balázs G. – Balogh P. – Hessky R. – Kiss G. 2003, *Magyar szólástár*, Tinta Könyvkiadó.
- Lakoff, R. T., 1973, „Language and woman’s place”, in: *Language in Society* 2, pp. 45-80.
- Székely Gábor : „Adalékok a női és a férfi kommunikatív kompetencia jellegzetességeinek leírásához”, in : Geecső Tamás (szerk.) 2006, *Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia*, KJF – Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Tannen, Deborah, 1996, *Gender and discourse*, Oxford UP, Oxford.